

УДК 378.091.12.07:005.963

**THE PROCESS OF FORMING THE PERSONAL GROWTH
OF THE HEAD OF THE DEPARTMENT OF PRE SCHOOL EDUCATION
IN UKRAINE: A SCIENTIFIC DISCOURSE**

**ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ
КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
НАУКОВИЙ ДИСКУРС**

Ганна Цветкова

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: tsvetkova1271@gmail.com

ORCID 0000-0003-1556-4856

НПУ імені М. П. Драгоманова,

Україна

Hanna Tsvietkova

D.Sc. in Pedagogy, Professor,

E-mail: tsvetkova1271@gmail.com

ORCID 000-0003-1556-4856

National Pedagogical Dragomanov

University, Ukraine

ABSTRACT

The article examines the problem of personal growth of the head of the preschool education department. The stages of formation are revealed in a view of the stimulation of personal searches and reflections and scientific and psychological considerations, self-affirmation of the head of the preschool education department and personalized work to the necessary results of self-improvement; subordinated to the layering of directives and instructions of conscious and planned introspection; creating conditions for a motivated, purposeful and well-organized facilitator apparatus for the development, improvement and strengthening of the best management skills and qualities. The relevance of the problematic search for self-improvement of the head of the preschool education department as a manifestation of personal and professional ability in the correlation of global problems of the modern world and the integration of education and science of Ukraine into European educational and scientific discourses is proven. The emphasis is placed on the problematic issue of the psychological essence of the process of self-expression of the head of the department and self-improvement of the manager. Attention is focused on the issue of the capacity for self-improvement of the head of the department, where the stage of personality – subject appears as a condition for implementation. The self-improvement of the head of the department, in particular the preschool section, depends on her own activity, her goals, motives and beliefs. It is highlighted that a necessary condition for the self-improvement of the leader's personality is the relationship of his goals with the current issues of the department and the historical events of its formation. The connection of self-improvement with the subjectivity of the personality of the head of the preschool education department of higher pedagogical education institutions of Ukraine is emphasized.

Key words: *scientific activity, professional self-improvement, emotional intelligence, a teacher of humanitarian disciplines of a higher school, Department of Preschool Pedagogy.*

Актуальність теми. Новий час вимагає від науковців змісту, вияву технік самовиховання, адекватних сучасним соціальним й освітнім реаліям.

Особистісне зростання визначає зміст, форми та схеми й запити щодо власної рефлексії, а внутрішні навіювання та переконання забезпечуються енергією, реалізацією та сенсом професійної діяльності. Актуальність та доцільність обумовлена необхідністю модернізації вищої освіти для забезпечення цілісного оновлення та приведення її складників відповідно до тих змін, що відбуваються в соціальному, політичному, економічному, культурному просторах України, урахувавши історичні тенденції, а також упровадження стратегій випереджувального розвитку особистості керівника кафедри дошкільної педагогіки в складі закладу вищої освіти.

Самовиховання як явище завжди цікавило й цікавить філософів, психологів, фізіологів й особливо педагогів, адже це надзвичайно складне явище духовного життя людини й спільноти, відображене в особистій та суспільній свідомості. Вивчення проблеми самовиховання та становлення було завжди актуальним і визначало суспільну потребу узгодити інтереси суспільства й особистості. У науковій спільноті увагу приділено розробці принципів і методів керівництва самовихованням й етапам становлення молодого покоління управлінців. Процес становлення та зростання детермінується суспільством і слугує певним колегіальним інтересам. Управлінець не лише пристосовується до зовнішніх суспільних умов, але й активно впливає на них, стаючи діячем розвитку самих членів кафедри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуємо багатозначність і широкий вибір серед фундаментальних досліджень авторів-науковців О. Башкир, І. Грищенко, О. Кукліна, Л. Кухарської, О. Кудрявцева, О. Листопад, І. Мельникової, Л. Цимбал, С. Іванчук, зокрема з питань історії становлення кафедр, тому вектор наших наукових інтересів зупинено на розкритті питання про значення кафедри дошкільної освіти, розвитку, здібностей і потужності її складу, зокрема її очільника, у процесі забезпечення підвищення якості дошкільної та вищої освіти.

У психолого-педагогічній науці та практиці обговорюються питання: здобутків і перспектив наукової роботи кафедри (Д. Грецюк, О. Дубасенюк, Л. Калмикова, С. Курінна); роль наукових колективів та шкіл як особливих структур у науці, особистість ученого (О. Булгакова, С. Важинський, С. Саяпіна, Т. Щербак, А. Коркішко); організація науки в закладі вищої педагогічної освіти, на кафедрах дошкільної педагогіки в процесі професійної підготовки фахівця (Н. Гавриш, Л. Жук, Л. Зданевич, М. Князин, О. Мартиненко, О. Повідайчик); аспекти розвитку науки в університеті, методології реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів і кафедр (Г. Безсонова, О. Бульвінська, Н. Дівінська, Н. Дяченко, О. Жабенко, І. Линьова, Г. Чорнойван, О. Ярошенко); форм організації кафедральної роботи (Т. Пономаренко). Ключовим положенням проблеми підготовки особистості керівника кафедри дошкільної освіти присвячено праці Н. Білоусова, О. Мерзлякова.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є висвітлення етапів становлення особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти в наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливу увагу щодо процесуального

питання аспектів становлення та саморозвитку, самовдосконалення приділив філософ Г. Сковорода, за вченням якого важливим є спорідненість природних можливостей людини щодо вибору спорідненого роду діяльності як громадської, так і професійної, що власне і є змістом процесу самовдосконалення особистості. Людина в сучасних умовах життя, спираючись на досвід минулих поколінь, розуміє потребу перебудови поведінки управлінця, свідомості учасників навчального процесу, поєднання духовної та інтелектуальної царини. Зауважимо, що психологічне витлумачення самовдосконалення пов'язане з виявленням механізмів і закономірностей зростання особистості, шляхів і засобів її роботи над собою. Феномен самовдосконалення особистості в психології досліджено в контексті розвитку духовності, самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання особистості (А. Маслоу, В. Біблер, Г. Костюк, Л. Виготський, Р. Бернс).

На необхідності постійної самопідготовки й самовдосконалення викладачів кафедри вищого навчального закладу наголошували Т. Борова, Т. Вахрушева, Л. Кайдалова, Н. Лосєва, О. Мамічева, В. Тищенко, Н. Щокіна, А. Коркішко. Значний доробок сучасних учених у напрямі пошуку шляхів стимулювання процесу самовдосконалення фахівців потребує узагальнення та творчого застосування в науковій діяльності викладачів кафедри дошкільної освіти закладів вищої педагогічної діяльності.

Шлях керівника кафедри дошкільної освіти як фахівця та людини до самого себе дуже складний: необхідно пізнати себе, власні сили й здібності, визначити свій життєвий і професійний шлях, випробувати себе в праці, пережити ненависть і захоплення, стати цікавою для інших колег, корисним для суспільства громадянином. І при цьому безперервно боротися зі злом у собі й довкіллі, виправляти власні помилки, долати слабкості й недоліки, позбавлятися вад і негативних якостей, тобто перевиховуватися. Самовиховання та самопізнання, самовдосконалення та самоперевиховання, формування в себе позитивних якостей і подолання наявних недоліків – усе це близькі процеси. Завжди і в усьому необхідні етапи самодисципліни, самоконтролю, щоб не дозволяти слабшати духом і тілом. Вимоги суспільства до особистісного зростання та власні вимоги особистості до себе ефективно реалізуються лише в процесі самоосвіти та самостановлення. Необхідно щодня зважати на самокритичність, самонавіювання, самосхвалення.

Зазначимо, що необхідність професійного самовдосконалення визначається специфікою діяльності викладачів кафедри й самою виробничою діяльністю кафедри. Кафедру дошкільної освіти вчені розглядають як освітній осередок, що має постійно розвиватися, удосконалюватися у зв'язку з вимогами сучасного життя (Т. Борова, Б. Гершунський, К. Косак, О. Навроцький). Тоді ж керівник кафедри дошкільної освіти є головним суб'єктом наукового досвіду освітнього простору й управлінського впливу у ЗВО, провідною фігурою, якій належить стратегічна роль розвитку особистості лідера-управлінця та молодого амбітного науковця.

Починаючи розгляд окреслених питань, вважаємо за доцільне відштовхнутись від загальнонаукових, філософських концепцій міжпредметної та міжкультурної комунікації. С. Грищенко, досліджуючи це питання, виокремлює такі ознаки професійного самовдосконалення, що відрізняють його

від інших форм самоактивності педагога: аутоспрямованість (об'єкт і суб'єкт процесу вдосконалення збігаються); самостійність (завжди передбачає власну активність науковця); самодетермінованість (ініціатива завжди походить від самого управлінця); усвідомленість (це процес не стихійний, а усвідомлений і вольовий); позитивна модальність (забезпечує досягнення позитивного результату, прогресу); творчий характер (передбачає пошук непередбачених засобів і шляхів); інтегративність (поєднує, «цементує», спрямовує всі форми активності науковця (Грищенко, 2019).

Особистісне зростання керівника кафедри дошкільної освіти включає відбір й аналіз інформації, що надходить, постановку цілей й ухвалення рішення, визначення планів і способів дій, виконання наміченого через саморегуляцію духовних і фізичних сил.

Самостійна активна діяльність можлива за певного рівня знань об'єктивної дійсності, наявності умінь, навичок і зрілості особистості – моральної, емоційно-вольової та інтелектуальної. Спираючись на досвід попередників і сучасників, особистість керівника прагне максимально розвинути в собі ці необхідні властивості. Виявляючи й пізнаючи свої здібності, людина починає сама етап формування їх як у власних інтересах, так і на користь суспільства.

У науковій літературі наведено такі умови й приклади, необхідні для формування професійної самосвідомості педагога, що сприяють виникненню в нього потреби в професійному самовдосконаленні: спрямованість свідомості на себе як на суб'єкт педагогічної діяльності; здатність до рефлексії; організація самопізнання; використання спільних форм діяльності; широке залучення до різних форм наукової діяльності; надання можливості для найбільш повного порівняння й оцінювання професійних важливих якостей, умінь і навичок; формування правильного оцінного ставлення до себе та до інших (Коркішко, 2016).

На нашу думку, однією з головних умов самовдосконалення управлінця є його повна та гармонійна професійна й особистісна самореалізація. Самореалізація керівника кафедри дошкільної освіти як максимальне задоволення професійних прагнень і потреб є стимулом для подальшого розвитку особистості, творчого пошуку шляхів досягнення гармонії із середовищем, що постійно змінюється, із новими професійними й життєвими вимогами сьогодення.

Спираючись на результати досвіду кафедр дошкільної освіти й закладів вищої педагогічної діяльності, зазначимо, що для підвищення мотивації як науковців, так і управлінців до професійного самовдосконалення, необхідно посилювати зв'язок між груповими й індивідуальними формами наукової та управлінської активності; залучати науково-педагогічних працівників до обміну досвідом із колегами-практиками з відповідних галузей професійної діяльності, стимулювати розвиток навички моделювання професійних ситуацій; посилювати наукову роботу викладачів; створювати умови для кар'єрного зростання (Яблонська, 2015).

Сучасне потрактування поняття «самовдосконалення» особистості, психологічні особливості та чинники становлення процесу самовдосконалення розглядають у колективній монографії «Психолого-педагогічні основи процесу самовираження особистості». Учені розкрили психологічну сутність процесу

самовираження особистості та самовдосконалення як одного з основних механізмів, визначили співвідношення понять «самовираження», «самоздійснення», «самовиховання», «самовдосконалення», «саморозвиток», «самореалізація» (Сердюк, Яблонська, Данилюк, Пенькова, Володарська, 2015).

На думку вченої Т. Шестакової, є суспільні передумови самовдосконалення особистості, серед яких: зовнішня підтримка, цілеспрямоване формування необхідних особистісних мотивів, якостей, здібностей і знань. (Тертична, 1999).

Ситуація залишається дуже неоднозначною на цей час. Підкреслимо, здійснений аналіз феномена самовдосконалення відповідно до феноменології філософії, психології та педагогіки уможливив визначити його міждисциплінарну природу. Генеза проблеми самовдосконалення у філософії уможливила констатацію його ідеалістичного, матеріалістичного та діалектичного потрактування як процесу, що спрямований на розвиток особистості й визначається її внутрішніми мотивами до самовдосконалення.

Виокремимо складники професійного й особистісного зростання управлінця, серед яких: особистісний – із погляду самого керівника (яким він прагне представити себе колегам, що хоче про себе заявити суспільству однодумців) та фаховий – із погляду вимог до викладача з боку держави та суспільства (яким вони уявляють педагога як просвітителя та носія освітнього досвіду), – що включають зовнішній (габітарний), внутрішній (внутрішня філософія), імідж-символіку, імідж-легенду, середовищний, індивідуально-особистісні якості, що визначають імідж, особистісний, вербальний, невербальний (кінетичний), продуктивний (Коркішко, 2017).

Зауважимо, що психологія потрактовує самовдосконалення як здатність особистості, що реалізується, коли особистість стає суб'єктом. Самовдосконалення особистості залежить від її власної активності, її цілей, мотивів і переконань. Зазначимо, що подальшого студювання потребує проблема професійного самовдосконалення, що є міждисциплінарним синтезом його філософського, психологічного й педагогічного витлумачення.

Отже, для кожного управлінця, менеджера, наукового працівника чи викладача гуманітарних дисциплін така програма має суто індивідуальний характер, проте є загальні види діяльності, що визначають її структуру. Так, робота керівника кафедри над собою завжди передбачає самопізнання: самостереження, самооцінювання, самоаналіз; вольовий вплив: самопереконання, самоконтроль; самостимулювання: самозаохочення та самопокарання. Для стимулювання цієї діяльності необхідно запроваджувати на кафедрі дошкільної освіти такі форми організації активності викладачів, як науково-практичні семінари, тренінги, творчі зустрічі, присвячені висвітленню різних аспектів самовдосконалення науковців. Вважаємо, що серед тем, які необхідно висвітлювати в роботі з викладачами, – іміджеві питання; підвищення ефективності наукової праці; опанування технік самовивчення та аналізу себе, методикам підвищення власної експертності.

Ми погоджуємося з думкою молодого науковця А. Коркішко, і під особистісним зростанням керівника кафедри розуміємо цілеспрямовано сформований образ, який цілком відповідає специфіці наукової та управлінської діяльності, залежить від особистісних і професійних якостей, усвідомлено

створюваний для досягнення професіоналізму, педагогічної майстерності та кар'єрного зросту, спираючись при цьому на отриману спеціальну підготовку в закладі вищої освіти та власний практичний досвід (Коркішко, 2016).

Проаналізувавши теоретичні джерела з психології, констатуємо, що в психологічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення змісту, природи, основних детермінант процесу самовдосконалення, що можна пояснити багатомірністю та складністю проблеми самовдосконалення особистості. Самовдосконалення є важливою педагогічною категорією, бо воно визначає процес постійного розвитку особистості вчителя та вдосконалення його професійних навичок й умінь. Самовдосконалення передбачає постійне підвищення кваліфікації вчителів, набуття нових навичок для підвищення власного рівня професіоналізму.

Важливий аспект становлення керівника полягає в перевазі логічного мислення, уміння проаналізувати кожен свій вчинок, рішення, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху в цій справі. Робота над собою потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Тому слід спонукати себе до зібраності, організованості, відповідальності, систематичної роботи над собою.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проблема професійного самовдосконалення викладача й керівника кафедри дошкільної освіти є наразі важливою та актуальною й потребує в сучасних умовах вивчення пошуку шляхів її розв'язання. Професійне самовдосконалення педагога розуміємо як внутрішній процес якісних самозмін, який відбувається за рахунок усвідомлення особистістю необхідності самовдосконалення, грамотного самоаналізу, власних роздумів і рефлексії; умотивованого, цілеспрямованого й добре організованого пошуку найкращого й найефективнішого в собі. Зрілість свідомості й розвиненість самосвідомості дозволяють керівнику враховувати як об'єктивні, так і соціальні вимоги до себе й правильно оцінити суб'єктивні чи власні якості й можливості персоналізованого зростання.

Процес особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти досить тривалий та охоплює декілька етапів: перший етап – виявлення ставлення та жаги до самовдосконалення. Саме на цьому етапі формуються спонукальні мотиви, свідоме ставлення до процесу особистісного становлення та зростання. Другий етап починається з виявів бажань самовдосконалення та безпосередньо розвитку зростання. Формується ідеал. Третій етап – систематична праця над собою, реалізація всіх аспектів становлення та зростання.

Підкреслимо, що самовдосконалення викладача є постійною систематичною роботою над собою, що має ґрунтуватися на певних внутрішньо-особистісних настановах. Створення та впровадження нових засобів стимулювання процесу самовдосконалення керівного складу кафедри дошкільної освіти є перспективним напрямом подальшої наукової розробки досліджуваної проблеми.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Боришевський, М. Й. Пенькова О. І. (2013). Виховання духовності

особистості: навч.-метод. посіб. / ред. М. Й. Боришевський. Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013.

Грищенко С. В. (2019). *Самовдосконалення особистості: монографія / ред. : З. Н. Курлянд, І. В. Бужина*. Київ: НУЧК ім. Т. Г. Шевченка, 2019.

Коркішко А. В. Зовнішній вигляд як складова іміджу майбутнього педагога. Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнар. наук. – практ. конф. (м. Київ, 5-6 лютого 2016 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 75-77.

Коркішко А. В. Типологія та функції професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи. *Постметодика*. 2017. С. 58-60.

Сердюк Л. З. (2015). Психолого – педагогічні основи процеси вираження особистості: *монографія / за ред. Л. З. Сердюк*. Київ: Педагогічна думка, 2015.

Тертична В. (1999). Самовдосконалення особистості : культурологічний аспект: *автореф. дис. ... кан. пед. наук : 13.00.04*. Харків, 1999.

Яблонська Т. (2015). Психолого-педагогічні умови активізації самовдосконалення особистості. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць інституту психології імені Г. С. Костюка*. 2015. Т.Х. №27. С. 712-721.

REFERENCES

Boryshevskiy, M. Y., Z& Penkova, O. I. (2013). *Vykhovannia dukhovnosti osobystosti*. [Education of the spirituality of the individual]. Kirovohrad: Imeks – LTD [in Ukrainian].

Hryshchenko, S. V. (2019). *Samovdoskonalennia osobystosti* [Self-improvement of the individual]. Eds. : Z. N. Kurliand, I.V. Buzhyna. Kyiv: NUChK imeni T. N. Shevchenka [in Ukrainian].

Korkishko A. V. (2016). *Zovnishnii vyhliad yak skladova imidzu maibutnoho pedahoha* [Looks As a Component of Image of the Future Pedagogue]. *Suchasni tendentsii ta factory rozvytku pedahohichnykh ta psykholohichnykh nauk: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 506 liutoho 2016 r.) – Contemporary Trends and Factors of Developing Pedagogical and Psychological Sciences: Materials of the International Scientific-Practical Conference (Kyiv, February 5-6, 2016)*. Kyiv: HO «Kyivska naukova orhanizatsiia pedahohiky ta psykholohii», 75-77 [in Ukrainian].

Korkishko A. V. (2017). *Typolohiia ta funktsii profesiinoho imidzhu maibutnykh mahistriv pedahohiky vyshchoi shkoly* [Typology and Functions of the Professional Image of Future Masters of Pedagogy of Higher School]. *Postmetodyka – Post-Teaching Methods*. 2-3, 35-38 [in Ukrainian].

Serdyuk, L. Z. (Eds.) (2015). *Psykhologo-pedahohichni osnovy protsesy vyrazhennia osobystosti* [Psychological and pedagogical foundations of expression process personality]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Tertychna, V. (1999). *Samovdoskonalennia osobystosti: kulturolohichnyi aspect* [Self-improvement of the individual: cultural aspect]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

Yablonska, T. (2015). *Psykhologo-pedahohichni umovy aktyvizatsii samovdoskonalennia osobystosti* [Psychological and pedagogical conditions for activation of self-improvement of the individual]. *Aktualni problemy psykholohii-Actual Problems of Psychology*, X, 27, 712-721 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти. Розкрито етапи становлення з огляду на стимулювання особистісних пошуків і роздумів та науково-психологічних міркувань; самоствердження керівника кафедри дошкільної освіти й персоніфікована праця щодо необхідних результатів самовдосконалення; підпорядкованість нашаровуванням директив і настанов усвідомленого та планомірного самоаналізу; створення умов для вмотивованого, цілеспрямованого й влучно організованого фасилітаторського апарату розвитку, удосконалення та зміцнення кращих управлінських умінь та якостей. Доведено актуальність проблемних пошуків самовдосконалення керівника кафедри дошкільної освіти як вияв особистісної та професійної спроможності в кореляції глобальних проблем сучасного світу та інтеграції освіти й науки України до європейського освітнього й наукового дискурсив. Наголошено на проблемному питанні психологічної сутності процесу самовираження особистості керівника кафедри та самовдосконалення управлінця. Зосереджено увагу на питанні спроможності до самовдосконалення очільника кафедри, де умовою реалізації постає етап особистість-суб'єкт. Самовдосконалення особистості керівника кафедри, зокрема дошкільної ланки, залежить від її власної активності, її цілей, мотивів і переконань. Виокремлено, що необхідною умовою самовдосконалення особистості керівника є взаємозв'язок його цілей з актуальними питаннями сьогодення кафедри та зумовленими історичними подіями її становлення. Акцентовано на зв'язку самовдосконалення із суб'єктністю особистості керівника кафедри дошкільної освіти закладів вищої педагогічної освіти України.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, емоційний інтелект, викладач гуманітарних дисциплін вищої школи, наукова діяльність, кафедра дошкільної освіти.

УДК 378.115:37.04

USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FUTURE MANAGERS-ECONOMISTS MULTI-PROFESSIONAL MOBILITY FORMATION**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ****Яна Топольник**

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID 0000-0001-7885-9454
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Yana Topolnyk

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID 0000-0001-7885-9454
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine